

Revitalització lingüística a la Catalunya del Nord: Una proposta didàctica

Ester BAIGET-BONANY

Universitat de Lleida

Mariona SABATÉ-CARROVÉ

Universitat de Lleida

EDITORS:

Carla FERRERÓS PAGÈS (Universitat de Perpignan – Via Domitia & Universitat de Girona)

Jordi CICRES BOSH (Universitat de Girona)

Francesc ROCA URGELL (Universitat de Girona)

Narcís IGLÉSIAS FRANCH (Universitat de Girona)

RESUM

El treball que us presentem és un *work in progress* inscrit en el marc de la recerca acció participativa i amb un plantejament sociolingüístic pensat per tal que els nostres alumnes de l'assignatura "Llengües en contrast i en contacte" que impartim conjuntament a la Universitat de Lleida reflexionin sobre la situació actual del català a la Catalunya del Nord. El nostre projecte comença per estudiar a classe el procés de minorització i substitució lingüística en el territori nord-català. En una segona fase cal que els nostres alumnes esbrinin les propostes de revitalització que s'hi estan duent a terme, ja sigui mitjançant les escoles immersives en català, ja sigui per part d'activistes lingüístics de diversos àmbits com ara la literatura i la música. L'objectiu final és que els nostres estudiants elaborin propostes d'activitats didàctiques específiques per tal que alumnes del darrer any del segon cicle de secundària de la Catalunya del Nord, tant de les escoles immersives en català com de la xarxa estatal, i de la Llicenciatura d'Estudis Catalans de la Universitat de Perpinyà reflexionin també sobre la situació de la llengua catalana a la seva comunitat lingüística, que s'adonin del paper que la literatura i la música poden tenir en el procés de revitalització i que tots plegats, catalans del Nord i del Sud, intercanviïn experiències i opinions de la situació de la llengua catalana en les seves respectives comunitats lingüístiques.

ABSTRACT

The present paper describes a work in progress within the framework of a sociolinguistic, participatory action research project that will allow students of the “Languages in contrast and in contact” course, which we teach jointly at the Universitat de Lleida, to reflect on and learn about the current situation of the Catalan language in Northern Catalonia. Our project starts off with a study of the process of linguistic minorization and substitution in Northern Catalonia. The second phase of our project encourages our students to seek information about current revitalization endeavours carried out in Northern Catalonia in immersive schools and by language activists from different fields such as literature and music. The final purpose of this project is to get our students to draft specific didactic activities to reflect upon the situation of Catalan in Northern Catalonia. These activities are intended for secondary school students of Northern Catalonia, both from immersive schools in Catalan and State-owned schools, and also for undergraduates in Catalan Studies of the University of Perpinyà. Our goal is to make students aware of the role that literature and music can play in the process of revitalising a language, and to give all of them, Catalans from North and South, the opportunity to share their experiences and opinions about the situation of the Catalan language in their own language communities.

1. INTRODUCCIÓ

L'article que us presentem és un *work in progress* que conté una proposta didàctica dissenyada per tal de fer reflexionar els nostres estudiants de l'assignatura “Llengües en contrast i en contacte” sobre els processos de minorització, substitució i revitalització del català a la Catalunya del Nord. Està estructurat en 4 parts: primerament hi ha una breu aproximació geogràfica seguida d'una explicació del procés de minorització i substitució del català des del segle XVIII a l'actualitat. A continuació presentem breument la recerca-acció participativa (RAP), el mètode de recerca emprat per a dissenyar les activitats de la nostra proposta didàctica, i finalment presentem algunes de les activitats que hem creat.

2. LA CATALUNYA DEL NORD: APROXIMACIÓ GEOGRÀFICA, HISTÒRICA I LINGÜÍSTICA

La Catalunya del Nord és un país singular i sovint força desconegut. Aquest territori històricament català i de parla i cultura catalana es divideix en les cinc comarques del Rosselló, el Conflent, el Vallespir, el Capcir i la Cerdanya. Cal afegir-hi també la comarca del Fenolhedès, la qual, tot i ser majoritàriament occitana, s'inclou dins del territori nord-català per la seva relació administrativa amb el Rosselló.

En virtut del Tractat dels Pirineus, la Catalunya del Nord fou cedida a França el 1659 i començà un procés de progressiva francesització. Avui dia, doncs, aquesta part de Catalunya pertany a França, la qual ha intentat esborrar la identitat catalana convertint-la en el Departament dels Pirineus Orientals (*Département des Pyrénées-Orientales*), dins la regió administrativa d'Occitanie. Tanmateix, la identitat catalana perviu encara entre la població, que anomena el territori "Catalunya del Nord" o "Pays Catalan", i que manté forts vincles transfronterers amb el Principat.

Segons l'INSEE (Institut National de la Statistique et des Études Économiques), la població de la Catalunya del Nord el 2019 era de 481.691 habitants, concentrats principalment a la plana del Rosselló. Cal destacar que hi ha un nombre relativament elevat de persones més grans de 65 anys, per la qual cosa aquest territori presenta un índex de mortalitat superior al de natalitat, per bé la població es troba en augment constant des de fa unes quantes dècades ja que rep persones jubilades d'altres territoris de França i del nord d'Europa que hi arriben cercant el clima agradable, fet que contribueix alhora a l'augment de la població i al seu envelliment, però també arriba molta població més jove de categoria social baixa que creu en una vida millor a la vora del Mediterrani.

3. EL PROCÉS DE MINORITZACIÓ I SUBSTITUCIÓ LINGÜÍSTICA: DEL SEGLE XVIII A L'ACTUALITAT

Tal com ens explica Joan-Lluís Lluís (2002, p. 82), l'estat francès ha dut a terme la progressiva francesització dels territoris de la Catalunya del Nord principalment mitjançant dos mecanismes: *la carote et le bâton*, és a dir la pastanaga i el bastó. La pastanaga fa referència a la progressiva identificació del francès com a eina imprescindible per a la integració i la promoció social i econòmica dins de l'estat. El bastó, a l'explícit menyspreu i les múltiples interdiccions sofertes per la llengua catalana al llarg del procés de creació de l'estat francès tal i com el coneixem actualment. A tot això cal sumar-hi també la introducció de l'escola pública, l'impacte de les grans guerres en què ha intervingut França als segles XIX i XX i la força de les successives onades migratòries. Seguidament desgranarem aquests factors amb més detall.

La primera gran interdicció contra el català fou el 2 d'abril de l'any 1700 per un edicte de Lluís XIV. A partir d'aquest moment, el francès esdevé la llengua única de l'administració i la magistratura, i comença la progressiva minorització del català en tres àmbits clau: l'administració, l'església i l'ensenyament (Iglésias, 1998). Tanmateix, aquesta prohibició no té gaire impacte sobre l'ús de la llengua.

La segona gran interdicció s'esdevindrà el 1794, després de la Revolució, quan un nou decret farà que el francès esdevingui la llengua hegemònica de França en prohibir explícitament que tot acte públic sigui escrit en cap altra llengua que no sigui el francès. Com apunta Fullana (2013, p. 104-106), en aquest procés de minorització i francesització hi tenen un paper molt important la creació del nou

model d'estat europeu i els idearis de la Il·lustració i la Revolució. Així doncs, el nou estat-nació és concebut com un ens homogeni tant des del punt de vista cultural com des del punt de vista lingüístic. La Revolució, amb el seu lema de *Liberté, Égalité, Fraternité*, i la Il·lustració reforcen conjuntament la idea que, per tal de ser part d'aquest nou model d'estat, els ciutadans francesos no francòfons han de conèixer necessàriament la llengua nacional i hegemònica, és a dir, el francès, que s'identifica amb la llengua del poder i de la cultura, mentre que les anomenades "llengües regionals" (català, occità, basc, cors, bretó, alsacià i flamenc) passen a ser patuesos (*patois*), és a dir, varietats vernacles sense cap valor contra les quals s'inicia un procés de planificació lingüística encaminat a exterminar-les que es fa ben palès en l'informe *Sur la nécessité et les moyens d'anéantir les patois et d'universaliser l'usage de la langue française* presentat el 4 de juny de 1794 per l'*abbé* Henri Grégoire a la Convenció Nacional francesa. En el cas de la Catalunya del Nord, tret de l'administració francesa, diverses congregacions religioses col·laboraran a fer efectiu el programa de substitució lingüística estatal educant les elits nord-catalanes exclusivament en francès i inculcant la necessitat d'assimilació a la llengua i identitat hegemòniques.

Aquests primers atacs al català al segle XVIII afecten profundament la llengua escrita, mentre que la llengua oral va resistint, especialment en el món rural i entre les classes populars; les elits locals, però, ja han començat a educar-se en francès, percebut com la llengua necessària per a l'ascens social. Més tard, a la segona meitat del segle XIX, la llengua oral farà una forta reculada i anirà perdent àmbits d'ús (Escudero, 2008, p. 48; Puig, 2008, p. 112). Aquest complex context de contacte i conflicte lingüístic entre el francès i el català portarà a una situació de diglòssia, en què el català acabarà restringit a l'àmbit privat i familiar (Burban, 2016; Lagarde, 2013a, 2013b, 2016; Peix, 2015; Puig, 2007). En aquest procés hi juga un paper fonamental la reforma escolar de Jules Ferry (1881-1882).

Jules Ferry, ministre d'Instrucció Pública de la III República, promogué l'educació "pública, obligatòria i laica" amb dues lleis, de 1881 i de 1882, respectivament, i implantà tot un seguit de normes i prohibicions a fi i efecte d'esborrar a les escoles franceses tot rastre de les llengües que no fossin el francès (Fullana, 2013, p. 107). L'escola passà a ser una eina de francesització formidable i aconseguí que el francès, parlat inicialment per aproximadament un 10 % de la població, esdevingués progressivament la llengua majoritària del país i que la identitat francesa fos acceptada i apreciada per la població com a l'única identitat concebible, ja que feia el model francès molt atractiu pel què representa com a eina d'ascens social. La tasca de francesització la van dur a terme els mestres, considerats "hussards noirs de la République", no només pel fet d'ensenyar francès i en francès sinó també per la ideologia republicana que inculcaven a la mainada i sobretot pels mètodes punitius que empraven, en especial l'anomenada *vergonha* o *lo vergonhament* (en llengua occitana), és a dir la humiliació i càstig sistemàtic que patien els alumnes no francòfons quan gosaven parlar la seva llengua materna a l'escola.

L'accés de les dones a l'educació pública també possibilita la irrupció de la francesització a les llars nord-catalanes: com bé indica Fullana (2013, p. 108), les dones havien estat des de sempre "les principals dipositàries de moltes tradicions, contalles i costums, i les encarregades de transmetre aquest cabal cultural i lingüístic a les noves generacions". Tanmateix, l'escola pública els inculca la idea de les bondats del francès com a eina de promoció social i, per tant, la necessitat d'interrompre la transmissió del català als seus fills.

L'impacte de les guerres en què França ha participat en el procés de francesització dels nord-catalans ha estat considerable. Així doncs, la guerra francoprussiana i especialment la primera guerra i la segona guerra mundial, en les que lluitaren i moriren molts nord-catalans, van influir molt profundament en l'adhesió popular a la nació i la llengua franceses, la qual cosa propicià l'oblit del català i el reforçament de la identitat col·lectiva francesa.

Llevat de l'impacte de les guerres, altres factors que han contribuït a fer que als segles XX i XXI el català hagi esdevingut una llengua minoritzada i minoritària en el seu territori nacional primigeni són l'envelliment progressiu i la poca densitat de la població autòctona de parla catalana, degut a la migració dels nadius catalanoparlants cap al nord francès per trobar feina, i les successives onades migratòries que la Catalunya del Nord ha rebut històricament i continua rebent d'altres territoris francesos i de països del nord d'Europa. Tots aquests fets contribueixen a que la població autòctona de parla catalana esdevingui progressivament minoritària i que la substitució comenci a ser efectiva a mitjans del segle XX, pels volts dels anys 1940-1960 (Peytavi, 2016, p. 19).

La situació de la llengua catalana a la Catalunya del Nord en l'actualitat és francament crítica: la transmissió familiar de la llengua d'herència s'ha interromput en molts casos o es troba compromesa, tal com mostra un estudi publicat per Natàlia Carbonell i Gemma Albiol (2013). Actualment, podem assegurar que el català ja no és pas la primera llengua de gaires habitants autòctons. Els resultats de les enquestes d'usos lingüístics realitzades per la Generalitat de Catalunya el 2004 i el 2015 així ho corroboren i mostren com la comunitat lingüística nord-catalana es troba en un moment de substitució molt avançada a favor de la llengua francesa. Concretament, l'enquesta de 2015 (EULCN-15) mostra que:

- només el 9,2 % de la població enquestada declara tenir la llengua catalana com a llengua inicial o primera llengua quan era infant. Aquest segment de la població és el de més edat i testimonia la interrupció de la transmissió intergeneracional del català.

- només el 5,7 % de la població enquestada declara tenir la llengua catalana (sola o compartida amb el francès) com a llengua d'ús habitual.

Els col·lectius que mantenen la llengua a la Catalunya del Nord avui dia són principalment població autòctona més gran de 65 anys, la població gitana catalana, immigrants catalanoparlants procedents

de diversos territoris dels Països Catalans, militants de la llengua i la mainada escolaritzada en les xarxes d'escoles immersives com la Bressola i Arrels.

A partir de la dècada dels anys 80 ençà hi ha hagut un canvi en la percepció del català per part de la població nord-catalana: segons Escudero (2008, p. 16), el Sud torna a influir en el destí del Nord. Amb l'adveniment de la democràcia, l'estatut d'autonomia, la fundació de TV3, els jocs olímpics, la prosperitat econòmica, la millora de les comunicacions, etc. El Principat dona una nova imatge prou atractiva per als Nord-catalans, el català torna a ser vist com una llengua de prestigi que cal conservar i apareixen propostes de revitalització de la llengua: cal destacar la immensa labor de la xarxa d'escoles immersives La Bressola i Arrels, Ràdio Arrels- La veu de Catalunya Nord, l'editorial El Trabucaire, la llibreria catalana, i la gran tasca duta a terme pels músics catalans (Jordi Barre, Blues de Picolat, Gerard Jacquet, i més recentment els 55 joves músics que integren el col·lectiu "Angelets de la terra", així com la nova generació d'escriptors nord-catalans com Joan-Daniel Bezsonoff i Joan-Lluís Lluís, en l'obra dels quals "la llengua catalana no només és llengua vehicular de creació literària, sinó també objecte d'anàlisi i tema literari" (Mitjavila, 2013, p. 135). Caldrà veure, doncs, si aquestes propostes seran prou efectives i aconseguiran reviscolar el català o bé si són el cant del cigne de la nostra llengua a les comarques nord-catalanes.

4. LA RECERCA ACCIÓ PARTICIPATIVA

La "Recerca Acció Participativa" (RAP) és una metodologia de recerca en ciències socials dissenyada per acompanyar i orientar polítiques públiques i accions comunitàries (Nunan, 1992; Kemmis i McTaggart, 1988; Altricher et al., 2002) i assenyalen que els trets definitoris d'aquesta metodologia són bàsicament tres: 1) és una recerca participativa; 2) és una recerca feta no tan sols pels investigadors sinó també per la comunitat estudiada; i 3) està orientada cap al canvi i la transformació social. Generalment en aquest tipus de recerca s'identifica un problema en una comunitat determinada i es dissenyen propostes per a millorar la situació. Però la comunitat no és un objecte passiu d'estudi sinó un subjecte actiu i un agent de canvi: és des de la comunitat mateixa que, conjuntament amb els investigadors, s'elaboren propostes de canvi i millora.

En el nostre treball, tal com hem especificat anteriorment, el problema identificat és la situació crítica del català a la Catalunya del Nord. Ens interessa de conscienciar els nostres estudiants del procés de minorització i de substitució lingüística de la nostra llengua en aquest territori, el qual, tal com assenyala Joan-Lluís Lluís (comunicació personal), ben sovint és un laboratori del que pot ser el futur del català al Principat. Seguint les fases típiques de la RAP, primerament, els nostres estudiants actuaran com a recercadors i esbrinaran com els processos de minorització i substitució estudiats a classe han afectat el català a la Catalunya del Nord. En una segona fase esbrinaran les propostes de revitalització que es duen a terme en diversos àmbits i finalment elaboraran propostes didàctiques

concretes com les que incloem en la següent secció, centrades totes elles en la literatura i la música, que sovint són àmbits molt productius pel que fa al revifament de llengües minoritzades.

5. EXEMPLES D'ACTIVITATS DIDÀCTIQUES

En aquesta secció incloem exemples d'activitats de mostra que hem dissenyat conjuntament per tal que els nostres alumnes elaborin un projecte de recerca seguint la metodologia de la RAP. Tal com hem explicat anteriorment, aquest projecte no tindrà una finalitat purament acadèmica, sinó que haurà d'orientar-se vers la comprensió d'una situació de substitució lingüística gairebé acomplerta i la promoció de l'ús del català. Presentem les activitats en els subapartats que segueixen.

5.1. DISSENY D'UN QÜESTIONARI SOCIOLINGÜÍSTIC

En la primera fase de recerca és necessari tenir dades sobre la població que s'estudia, en el nostre cas la comunitat nord-catalana. En aquest sentit seria útil que els nostres alumnes adaptessin preguntes d'un qüestionari emprat a classe per saber les llengües que es parlen en la seva comunitat, fent-les entenedores per a persones que no necessàriament tenen coneixements de sociolingüística, per tal de confeccionar un qüestionari per a alumnes nord-catalans. Algunes preguntes que es podrien aprofitar del qüestionari són a la figura 1. En negreta hem marcat la terminologia que caldria adaptar per fer-la més entenedora.

QÜESTIONARI SOCIOLINGÜÍSTIC	
—	Quines llengües estan en el teu repertori lingüístic ?
—	Quines llengües parles: amb els pares, germans, amics (dins i fora de la classe), amb desconeguts, a les botigues? Quines llengües fas anar en les teves xarxes socials?
—	Quina és la teva llengua d'herència ?
—	Quines llengües es parlen a la teva ciutat/poble?
—	Quins sentiments tens vers el català? L'entens? El saps parlar? El saps escriure? El saps llegir? Vas estudiar català a primària?
—	Altres preguntes....

Figura 1: Qüestionari sociolingüístic per als participants, inclòs en la primera fase de la recerca

Com a activitat paral·lela que ens duria a un estadi més avançat de recerca es podria plantejar un debat a classe que posteriorment es podria fer extensiu als estudiants nord-catalans. Debat a classe: Què es pot fer per fomentar l'ús del català entre els joves de la Catalunya del Nord?

5.2. ANÀLISI D'INCIDENTS CRÍTICS EN LITERATURA DE CAIRE MEMORIALÍSTIC

Una segona activitat per fomentar la comprensió de les vivències dels parlants d'una comunitat on hi ha una llengua minoritzada en perill de ser substituïda és la lectura d'incidentes crítics narrats per membres de la comunitat.

En el nostre cas, demanàriem als nostres alumnes, i posteriorment als estudiants nord-catalans, que llegissin i analitzessin un primer incident crític present en el llibre de memòries *Els invisibles* de l'autor nord-català Joan-Lluís Lluís (2020).

El passafurtant¹

Es riuen de mi. Tots, o gairebé tots, es riuen de mi. Riuen perquè he respost malament una pregunta de la mestra, una pregunta de vocabulari francès.

La mestra havia dibuixat a la pissarra una capsa amb la seva tapa i havia preguntat com es deia "*ça*", tot ensenyant la tapa, i tot seguit designant-me a mi:

-Jean-Louis, réponds!

I jo, aixecant-me com calia aixecar-se en aquells anys per respondre una pregunta, sabia que no ho sabia però vaig intuir que per analogia ho podia encertar. Sí, a sis anys ja cercava solucions per analogia, com tothom qui intenta sobreviure en un medi de sobte hostil. Per analogia amb la *tapa* catalana, tan propera al *tap* de l'ampolla, vaig respondre:

-Bouchon...

Tots, o gairebé tots, van riure. La resposta correcta era **couvercle** i jo, que potser sentia aquesta paraula per primera vegada a la vida, crec que vaig intuir que no l'oblidaria mai més. *Bouchon* en lloc de *couvercle*?

Aquell dia vaig aprendre una paraula més de francès i, doncs, hauria pogut ser un bon dia. Però aquell dia, sobretot, vaig adonar-me que era el més ignorant de la classe. I els altres alumnes del Curs Preparatori reien perquè coneixien la resposta correcta. I si no la coneixien potser reien més fort que els altres per dissimular la seva ignorància i llavors reien, també, de no haver estat interrogats. A mi, em va semblar que tots devien saber diferenciar un **couvercle** d'un **bouchon**. A sis anys, barrejar *tap* i *tapa* és falta de bon perdonar, però confondre dues paraules tan allunyades l'una de l'altra

¹ Les negretes són nostres (també als fragments que es reproduïxen més endavant, si no s'indica el contrari).

com *couvercle* i *bouchon* fa riure. I és un riure que burxa l'ànima i hi deixa un polsim de metzina. Encara l'hi duc, segurament.

I si aquest riure em va penetrar i corgelar va ser també perquè em va recordar que jo era allò que, segons el dogma de l'escola francesa, en principi no podia ser, un alumne de segona categoria. Era un fill d'immigrants, un fill d'immigrants pobres, un passafurtant. Fill d'un obrer de fusteria a qui una serra elèctrica havia escapçat dos dits; fill d'una mestressa de casa que treballava en negre netejant les cases dels altres i que, quan arribàvem a casa després que m'hagués vingut a cercar a l'escola, només tenia esma de seure i, asseguda, preparar el sopar.

Em deia, en aquells anys, **Jean-Louis**, perquè l'estat civil francès hauria rebutjat qualsevol nom que no fos francès, i perquè als meus pares, delerosos de tenir fills integrats a França, no se'ls hauria acudit mai posar-me un nom català. Soc el tercer de quatre fills, però els altres, Brigitte, Patrick, David, tenen noms més fàcils de dur i veia com un càstig immerescut que els meus pares m'haguessin reservat a mi, com si sabessin que havien de complicar-me la vida, aquest nom que feia que em digués **Jean-Louis Lluís, sense accent a la i**. Els va fer gràcia que un dels seus fills es digués Lluís en dues llengües, i aquesta gràcia va ser la meva punició. Quin nom més repetitiu, m'ha dit tota mena de gent, tota la vida, abans fins i tot que pensés a fer-me dir **Joan-Lluís Lluís** i així reblar la repetició i fer-la definitiva, duent-la a la solapa com un senyal de distinció. (p.13-15)

Figura 2: Fragment número 1 d'*Els invisibles* de Joan-Lluís Lluís (2020, pp. 13-15)

Tot seguit, un cop llegit el fragment, els alumnes rebrien les següents indicacions:

REFLEXIONS:

En aquest fragment es tracten temes amb què pot ser que estiguis familiaritzat:

- ✓ esdevenir bilingüe
- ✓ llengua i identitat de les persones bilingües: la importància dels noms
- ✓ llengües minoritzades
- ✓ llengua i immigració

1. Has estat mai en una situació semblant a la que l'autor descriu? La vols compartir amb els companys? Com t'has sentit?
2. Coneixes algú (amic, parent, conegut) que hagi passat per una experiència semblant? La pots compartir amb els companys? Com es va sentir?
3. Quins temes de debat et suggereix aquest fragment?

Figura 3: Reflexions després de llegir el primer fragment d'*Els Invisibles* de Joan-Lluís Lluís

Per continuar la reflexió i aprofundir en les vivències dels parlants de comunitats bilingües amb llengües minoritzades, es demanaria que els participants llegissin un segon incident crític del llibre *Els invisibles* (2020) de Joan-Lluís Lluís.

Vivíem al Voló. Tan a prop de la frontera, i tan lluny dels que vivien a l'altra banda. I jo era doncs alumne del Curs Preparatori, l'any que toca saber llegir, l'any que es comença l'aprenentatge real de la llengua francesa i de les seves misterioses incoherències **ortogràfiques i gramaticals**.

La mestra, Madame Auriol, (...) m'havia avisat que em cridaria a la seva taula per demanar-me de llegir la primera pàgina d'un conte il·lustrat. Era la primera vegada que m'ho demanava. Un ànec aventurer viatjava a peu de país en país i jo, abans que em cridés, mentre repassava les sis o set línies de la primera plana, sentia com la por m'engolia de nou. Una paraula resistia amb constància el meu intent de desxifrar-la i, recordant el meu fracàs davant del satànic couvercle, pressentia una nova humiliació. La mestra, però, em va somriure quan va sentir que m'entrebancava i va dir-me que no m'havia de preocupar, que encara no ens havia parlat de la i grega i era normal que no reconegués la paraula **pays**. Va afegir que sense cap mena de dubte ja sabia llegir i va felicitar-me.

L'entrebanc al mot **pays** pot tenir, si es vol, una lectura simbòlica, fins i tot psicoanalítica. Era, potser, el pressentiment dels problemes amb els quals toparia tota la meva vida en relació amb els conceptes d'identitat i pertinença. O, dit d'una altra manera: aquest **pays** que els membres de la República afirmaven que era el meu, i aquell **país** del qual no parlaven mai, potser perquè ja havien començat a pugnar en alguna zona del meu inconscient. Aquell dia dels meus sis anys, però, no pensava en identitats, només en aquest triomf de lector nou de trinca, que va ser el primer triomf de la meva vida del qual soc capaç de recordar-me.

I va tenir lloc, aquest triomf, a la mateixa aula on havia viscut pocs mesos abans la vergonya del **couvercle**, la primera vergonya pública de la qual sóc capaç de recordar-me.

Vaig viure la vergonya i el triomf a l'aula on era un entre la mitja dotzena de fills d'immigrants de la classe, tots de pares de nacionalitat espanyola, una meitat vinguda d'Andalusia i una meitat de Catalunya. O sigui que en realitat és possible que no fos l'alumne de la classe menys entès en llengua francesa, ni el més magre, ni el més pobre, ni el més mal vestit. No ho sabré mai. Era simplement un d'aquells de cognom Quinta, Pena, Pagès, Ruiz, Lopez o Borrás. I que ningú no s'estranyi si escric alguns noms sense accents ni titlla, els escric de l'oficial manera francesa, l'única que comptava i compta encara avui. Com també, si anomeno els carrers on he viscut, no diré carrer sinó **rue**, per no disfressar cap realitat.

Recordo tant la vergonya com el triomf amb una precisió cinematogràfica i aquests dos esdeveniments podrien ser el punt de partida d'un llibre, que seria més o menys autobiogràfic, i que tindria com a fil conductor **les dues llengües que han maldat dintre meu per fer-se un espai, convivint-hi o fent-s'hi guerra. L'una, el català, des de la modèstia i la temptació de l'oblit; l'altra, el francès, des de l'arrogància i la voluntat d'omnipotència. Les dues, més tard, des dels embats de la literatura, a mesura que m'adonava que m'era aire i aliment.**

Figura 4: Fragment número 2 d'*Els invisibles* de Joan-Lluís Lluís (2020, pp. 15-17)

Tot seguit, un cop llegit aquest segon incident crític protagonitzat per Joan-Lluís Lluís, al seu llibre *Els invisibles*, els alumnes rebrien les següents indicacions:

REFLEXIONS:

En aquest fragment es tracten temes amb què pot ser que estiguis familiaritzat:

- ✓ esdevenir bilingüe
 - ✓ llengua i identitat de les persones bilingües
 - ✓ llengües minoritzades
 - ✓ llengua i migració
 - ✓ llengua i literatura
1. Has estat mai en una situació semblant a la que l'autor descriu?
 2. Coneixes algú que hagi passat per una experiència semblant?
 3. Quins temes de debat et suggereix aquest fragment?

Figura 5: Reflexions després de llegir el fragment d'*Els Invisibles* de Joan-Lluís Lluís (2020)

Seguidament hi podria haver un debat i posteriorment es podrien buscar i analitzar altres incidents crítics relacionats amb recuperació de la llengua d'herència i la formació de la identitat en l'obra d'altres autors nord-catalans, com ara Joan-Daniel Bezsonoff.

5.3. ACTIVITAT DE TRADUCCIÓ

Les activitats didàctiques que presentem en aquesta secció no són tant de reflexió com de pràctica de la llengua catalana per a alumnes nord-catalans. Totes dues parteixen de la traducció directa o inversa per tal de practicar la llengua catalana.

La primera activitat consisteix en la traducció del francès al català d'una estrofa de la famosíssima cançó d'Édith Piaf "Rien de rien", fer-ne la traducció al català, procurant que sigui cantable i seguidament sentir-ne la versió en català de la cantant nord-catalana, Virginie Turquin, membre del col·lectiu de músics d'Angelets de la terra.

Les instruccions que rebrien els alumnes són les següents:

- Escolteu aquesta cançó (en francès). La coneixeu? Us sembla que la podeu traduir al català?
https://www.youtube.com/watch?v=-z3jx8ht_ew&ab_channel=CancionesparaelRecuerdo
- Tradueix al català la primera estrofa de la cançó.
- Escolteu la versió en català i compareu les vostres traduccions.
https://www.youtube.com/watch?v=wazglqOuzWk&ab_channel=STANBELLE
- Quins problemes heu tingut a l'hora de traduir la lletra?

Figura 6: Instruccions que reben els alumnes de l'activitat de traducció

<p>Non je ne regrette rien Édith Piaf</p> <p>Non, rien de rien, non, je ne regrette rien. Ni le bien qu'on m'a fait, ni le mal Tout ça m'est bien égal Non, rien de rien, non, je ne regrette rien. C'est payé, balayé, oublié, je me fous du passé.</p>	<p>No, res de res, no, jo no em planyo de res. Ni del bé que m'han fet, ni del mal, Tot això m'és igual No, res de res, no, no em planyo de res. Tot el pes escombrat, i ara res, ja no importa el passat.</p>
---	--

Figura 7: Original i traducció catalana de la primera estrofa de la cançó "Rien de rien" d'Edith Piaf

5.4. ACTIVITAT DE CONSCIENCIACIÓ SOCIAL I HISTÒRICA

La darrera activitat que us presentem té com a objectiu la conscienciació social i històrica i l'aprenentatge i la pràctica de la llengua catalana mitjançant la discussió i la traducció. Els participants reflexionen sobre un tema especialment important per a la comunitat catalana com és la Retirada mitjançant l'escolta de la cançó "Corrandes d'exili", amb música de Lluís Llach i basada en el famós poema de Pere Quart, interpretada aquí pel grup nord-català Llamp te frigui. Els alumnes rebrien les instruccions següents:

1. Contextualització: Aquesta cançó fa referència a la Retirada, un esdeveniment històric fonamental per la Catalunya del Nord i del Sud.
 - Què en saps sobre aquest tema?
 - Qui te l'ha explicat?
 - Has visitat mai/coneixes la història dels camps de memòria dels exiliats espanyols? Per exemple, el camp de Ribesaltes? Si no és així, busca la informació a Google.
2. Escolta la cançó i omple els espais buits.
https://www.llamprefrigui.fr/corrandes_d'exili.html
3. Tradueix la cançó al francès:

Corrandes d'exili

Una nit de ____ plena
 tramuntàrem la carena,
 lentament, sense dir _____...

Si la lluna feia el ple
 també el féu la nostra _____.

L'estimada m'acompanya
 de pell bruna i aire greu
 (com una ____ de Déu
 que han trobat a la _____).

Perquè ens perdoni la _____,
 que l'ensagna, que l'esguerra.
 Abans de passar la ratlla,
 m'ajec i beso la _____
 i l'acaronó amb l'espatlla.

A _____ deixí
 el dia de ma partida
 mitja vida condormida;
 l'altra meitat vingué amb mi
 per no deixar-me sens _____.

Avui en terres de França
 i demà més lluny potser,
 no em moriré d'_____
 ans d'enyorança viuré.

En ma terra del Vallès
 tres turons fan una _____,
 quatre pins un bosc espès,
 cinc quarteres massa terra.
 "Com el Vallès no hi ha res".

Que els pins ceneixin la cala,
 l'ermita dalt del pujol;
 i a la platja un tenderol
 que bategui com una _____.

Una esperança desfeta,
 una recança _____.
 I una pàtria tan petita
 que la somio completa.

Figura 8: Activitat de conscienciació social i històrica, amb el text original amb espais en blanc

REFERÈNCIES

- Altricher, H., Kemmis, S., McTaggart, R., i Zuber-Skerrit, O. (2002). The concept of action research. *The Learning Organization*, 9(3), 125-131. <https://doi.org/10.1108/09696470210428840>
- Burban, C. (2016). La transmissió d'una identitat minoritzada a l'escola. El cas de la identitat catalana a l'escola Arrels. Dins C. Lagarde i M. Berthelot (Eds.), *Qüestions de llengua a la Catalunya del Nord / Questions sur la langue en Catalogne du Nord* (p. 267-277). Trabucaire (col. Cultura Catalana AFC).
- Carbonell, N., i Albiol, G. (2013). Transmissió, pèrdua i recuperació de la llengua catalana a la Catalunya del Nord: Anàlisi d'alguns testimonis orals. *Ianua. Revista Philologica Romanica*, 13(1), 115-132.
- Escudero, J. (2008). Les llengües a la societat nord-catalana des de l'annexió francesa de 1659. Dins M. A. Massip (Coord.), *Llengua i identitat* (pp. 47-53). Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona.
- Fullana, O. (2013). La llengua i la identitat catalanes a la Catalunya esdevinguda francesa; Alguns aspectes històrics. *Ianua. Revista Philologica Romanica*, 13(1), 103-113.
- Generalitat de Catalunya (2004). *Enquesta d'usos lingüístics a la Catalunya Nord 2004*. <https://llengua.gencat.cat/web/.content/documents/dadesestudis/altres/arxius/catnord2004.pdf>
- Generalitat de Catalunya, Consell Departamental dels Pirineus Orientals, Institut Franco-Català Transfronterer-UPVD (2015). *Enquesta d'usos lingüístics a la Catalunya del Nord 2015*. https://llengua.gencat.cat/web/.content/documents/dadesestudis/altres/arxius/EULCN_2015_principals_resultats.pdf
- Iglesias, N. (1998). *La llengua del Rosselló: qüestió d'Estat*. EUMO.
- Kemmis, S., i McTaggart, R. (Eds.) (1988). *The action research planner*. Deakin University Press.
- Lagarde, C. (2013a). Le catalan, langue régionale. Dins G. Kremnitz (Dir.), *Histoire sociale des langues de France* (pp. 455-464). PUR.
- Lagarde, C. (2013b). Le catalan, langue d'immigration. Dins G. Kremnitz (Dir.), *Histoire sociale des langues de France* (pp. 763-768). PUR.

- Lagarde, C. (2016). L'enseignement bilingue du catalan. Dins C. Hélot i J. Erfurt (Dir.), *L'Éducation bilingue en France. Politiques linguistiques, modèles et pratiques* (pp. 199-214). Lambert-Lucas.
- Lluís, J. (2002). *Conversa amb el meu gos sobre França i els francesos*. La Magrana.
- Lluís, J. (2020). *Els invisibles*. L'Avenç.
- Mitjavila, M. (2013). Escriure en català avui a la Catalunya del Nord. *Janua. Revista Philologica Romanica*, 13(1), 133-142.
- Nunan, D. (1992). *Research methods in language learning*. Cambridge University Press.
- Peix, R. (2015). *Enseignement du catalan et plurilinguisme / Ensenyament del català i plurilingüisme*. PUP.
- Peytavi, J. (2016). *El català al nord de Catalunya a principi del segle XXI. Perspectiva històrica de la llengua i realitat lingüística del dialecte*. Institut d'Estudis Catalans.
- Puig, G. (2007). Enquestes sociolingüístiques a la Catalunya Nord, *Aïnes Noves*, 1, 5-97.
- Puig, G. (2008). Els usos lingüístics a Catalunya del Nord. Substitució acomplerta o inicis de recuperació?. Dins E. Boix-Fuster (Coord.), *Els futurs del català. Un estat de la qüestió i una qüestió d'estat*. Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona.